Millî Hâkimiyet ve Hilâfet

Hazırlayan:
Erol Kılınç

ÖTÜKEN

Münderecat
[İçindekiler]

Birinci Kısım:
Hilâfetin mâhiyeti, fonksiyonları,
târihçesi ve geçirdiği devirler / 11

•

İkinci Kısım:
Hilâfet'in Saltanat'tan tefriki, Hilâfet'le Saltanat'ın
ictimâındaki mahzurlar / 79

•

Üçüncü Kısım:
Hilâfet ve âlem-i İslâm, Hilâfet'in son şeklinin
âlem-i İslâm üzerindeki te'sîrleri / 145

•

Dördüncü Kısım:
Hilâfet mesâili hakkında münakaşalar / 187

•

Beşinci Kısım:
Hilâfetin son şekli hakkında selahiyetdar
zevâtın beyânâtı / 231

Sunuş

Bu kitap, T.B.M.M. Hükûmeti Matbuat ve Neşriyat Umum Müdürlüğü tarafından neşredilmiştir. Meclis'in ve zamanın yönetiminin Hilâfet hakkındaki karar ve görüşlerini, alınan kararların gerekçelerini, tenkitlere verilen cevapları, hâlâ değerli fikir ve mütalaaları içine alan bir kitaptır.

Hilâfet hakkındaki tartışmalar bir asra yakın bir müddet geçmesine rağmen, henüz bitmiş değildir. Zaman zaman şiddeti yükselen gürültüler halinde gündemin bazı maddelerine iliştirilerek tartışılmaya devam ediliyorsa da, bu konuyu Millî Mücâdele'yi yürüten kadro ve Meclis'in nasıl ele aldığı ve ne gibi çabalar gösterdiği hakkında söylenenler, slogandan pek de öteye geçmemektedir. Biz bunu, o günün havasını, atmosferini, heyecan ve endîşelerini o günün kahramanları gibi hissetmeye çalışarak hazırladık. Hilâfet'in 1516 ile 1924 yılları arasındaki tek ve yegâne temsilcisinin Türk Devleti olduğunu ruhumuzda hissederek, Millî Mücâdele'yi yürütenlerin Sevr ile sıkıştırılmaya çalıştıkları Anadolu'nun küçük bir kısmında kalmayı reddettiklerini, işgal altındaki İstanbul'a ve Müttefiklere karşı nasıl isyan bayrağı açtıklarını bütün varlığımızla hissettik. Misak-ı Millî hudutları içindeki vatan parçalarımıza musallat olan işgalci güçlere açtıkları savaşla Cihan Harbi'nin henüz bitmediğini ortaya koyanların ve yoksulluklara rağmen harbin dört sene daha uzatılması pahasına Yunan'ın denize

dökülmesini gerçekleştirenlerin sevincini yaşadık. Fransızların, İtalyanların Anadolu'dan çekilmelerini, İstanbul'un ve Trakya'nın TBMM Hükûmeti'nin resmî temsilcilerine terk edilmesinin sağlanışını ve yeni şartlarla Lozan görüşmelerinin, Sevr'de olduğu gibi Osmanlı delegasyonu ile değil, TBMM Hükûmeti delegasyonuyla yapılmasının İtilaf Devletlerine kabul ettirilişinin göz kamaştırıcı ve iftihar edilecek başarısını o kadro ile beraber yakından izledik… İşte bu sürecin bir kesitini, Lozan henüz başlamamış iken, Ankara'daki gâzîlerin niyet, görüş ve tutumlarını daha yakından tanımamıza yardımcı olacak bu kitabı, bugünün nesillerine kazandırmak istedik.

Metni sadeleştirmedik. Anlaşılması bazılarına güç gelen kelime ve tabirleri parantez içinde, okumayı aksatmaya mahal vermeyecek şekilde verdik. Yazıları aktarılan zevat içinde, sonraki siyasî hayatlarında kendilerini tasvip etmediğimiz kişilerin de bulunmasına aldırmadık; bizim için o günün o muhteşem atmosferini aktarmak önemliydi. Alınan yazılardaki imza sahiplerinin sonradan türeyen yağcı ve dalkavuk familyasında görülen çirkinliklere yazılarında yer vermediklerini de bu vesileyle gördük…

Okuyucuya mevzuyla alâkalı sağlıklı bir bilgi verir ve onda yakın tarih hakkında sağlam bir kanaat uyandırırsa, târihimizin son dönemecindeki büyük değişimler/dönüşümler üzerinde kafa yoranlara ufak bir malzeme kazandırırsa, bu çalışmamız hedefine ulaşmış demektir.

Erol Kılınç

HİLÂFET VE MİLLÎ HÂKİMİYET'LE İLGİLİ NOTLAR

(Siyah puntolu kısımlar belli bir zaman aralığındaki belli başlı olayları gösteriyor.)

Mondros Mütarekesi .....30 Ekim 1918
Millî Mücadele Yılları..... 1919-1920-1921-1922
İzmir'in Yunanlılarca işgali .....16 Mayıs 1919
M. Kemal Paşa ve Arkadaşlarının Samsun'a Çıkışı.....19 Mayıs 1919
İstanbul'un Müttefikler Tarafından İşgali ..... 16 Mart l920
Büyük Millet Meclisi'nin Açılışı.....23 Nisan 1920
Saltanat'ın Kaldırılması.....1 Kasım 1922
Halîfe-Sultan VI. Mehmed Vahîdeddin'in İstanbul'u
Terk Etmesi (İngiliz Dretnotuyla..... 16 Kasım 1920
Abdülmecîd Efendi'nin Hilâfet'e Getirilmesi .....18 Kasım 1920

(Bu, kitapta 2 ve bazen 2-3 Teşrînisânî diye geçiyor; zannederim bu, 13 günlük tarih düzeltme ameliyesinden kaynaklanan bir farktır.)

Yunan'ın İzmir'den Çıkarılması (İzmir'in Kurtuluşu..... 9 Eylül 1922
Mudanya Mütarekesi ..... 14 Ekim 1922
Birinci Lozan Konferansı .....22 Kasım 1922
İki Konferans Arası .....2 ay 17 gün
İkinci Lozan Konferansı .....23 Nisan 1923
Lozan Antlaşması ..... 24 Temmuz 1923
Cumhuriyetin İlânı.....29 Ekim 1923
Halîfeliğin Kaldırılması .....3 Mart 1924

Birinci Kısım

Hilâfetin Manâsı ve Vazîfeleri

Hilâfetin manâsı – Orta ve Yeni çağlarda halîfenin vazîfeleri ne idi? Sonra ne değişti? Bugün halîfenin vazîfeleri neler olmalıdır? Hilâfetin târihçesi… Muhtelif zevâtın mütalaat ve fikirleri…

Numero: 1

Hilâfetin Hakîkî Mâhiyeti

Muharriri: Ziya Gökalp Beğ

Bir insanın ictimâî vazifelerinden en birincisi, hangi milletten ve hangi ümmetten olduğunu bilmesidir. Bunun için de, ibtidâ "millet" zümresiyle "ümmet" zümresi arasındaki farkı görmesi, anlaması lazımdır. Avrupa'da ictimâî tekâmül çok ilerlemiş bulunduğu için, her ferd, milletle ümmetin farkını bildiği gibi, kendisinin hangi milletten ve hangi ümmetten olduğuna da şuurlu bir surette vâkıftır; şarkta ise, bu iki kelimenin manâları henüz iyice taayyün etmediğinden dolayı çok kimseler "hangi millettensin ve hangi ümmete mensupsun" suallerine doğru bir cevap veremezler. O halde, ictimâî hüviyetimizi iyi anlayabilmek için evvelemirde bu iki kelimenin manâlarını tayine çalışmalıyız.

Ümmet, aynı dine mensup ferdlerin mecmû'u demektir. Meselâ Hristiyanların mecmu'u bir ümmettir, Yahudilerin mecmu'u bir ümmettir. Demek ki, yeryüzünde ne kadar "din" varsa, o kadar da "ümmet" mevcuttur.

Görülüyor ki, "ümmet"te müşterek olan hayat yalnız "din"den ibarettir. Halbuki, millette "din" müşterek olduğu gibi, bundan başka "lisan", "ahlâk", "hukuk ve siyaset", "güzel sanatlar", "iktisad, ilim, felsefe ve fen" de müşterektir. Bir ümmetin içinde, lisanlar, ahlâklar, hukuk ve siyasî teşkilâtlar, bedîî zevkler, iktisadî uzviyetler, ter-

biyevî müesseseler ayrı olabilir. Bir milletin içinde ise, din gibi bütün bu saydığımız hayatların da, müşterek ve müttehid olması lazımdır. Bir cemiyetteki dinî, ahlâkî, hukukî, siyasî, bedîî, iktisadî, terbiyevî hayatların mecmû'una "hars" namı verilir. Hars, bütün ictimâî hayatları ihtivâ eden câmi' bir kelimedir. O halde, milleti tarif için "aynı harsa mensup ferdlerin mecmû'u" demek kâfidir.

Bu tariflerden anlaşılıyor ki, "cemiyet" namını verdiğimiz bütün ictimâî hayatları müşterek olan zümre, ümmet değil, millettir. Ümmet ekseriyâ birçok cemiyetleri, yani birçok milletleri muhtevî olan bir câmiadır. Bundan dolayıdır ki, ekseriyâ "ümmet" beynelmileldir. Zâten beynelmileliyet ibtidâ ümmet hâlinde başlar. Beynelmilel müesseseler, bidâyette yalnız dinî müesseselerdi. Kurûn-ı vustâda [Orta çağlarda], Avrupa beynelmileliyeti Hristiyan ümmetinden ibarettir. Oradaki beynelmilel müesseseler de kiliseye âid müesseselere münhasırdı. O zaman Avrupa'da millete âid teşkilâtlarla, ümmete âid teşkilâtlar birbirinden tamamıyla ayrılmamıştı. Bizde de yakın bir zamana kadar bu iki nev'i teşkilâtlar birbirine karışıktı. İctimâî tekâmül, işlerin taksîmini, işlerin taksîmi de cihet-i câmiaları ayrı olan zümrelerin birbirinden temeyyüz etmesini iktizâ ettiğinden, son zamanlarda -Avrupa'da olduğu gibi bizde demillet teşkilâtıyla ümmet teşkilatı birbirinden ayrılmaya başladı, husûsiyle Mütâreke'den sonra, iki mühim sebep bu ayrılmayı ta'cîl etti [çabuklaştırdı].

Bu sebeplerin birincisi birçok milletleri muhtevî olan büyük imparatorlukların inhilâliyle her milletin ayrı bir devlet hâlini almasıdır. Evvelce, bir dereceye kadar bir ümmetin dinî reisi, o dine mensup birçok milletleri ihtivâ eden bir imparatorluğun siyasî reisi de olabilirdi. Fakat bu milletler ayrı devletler teşkil edince, ümmetin dinî reisi, bunlardan yalnız birinin siyasî reisi olamaz. Çünkü ümmet reisinin vazîfesi, bütün müslümanların dinî hayatlarını

i'lâya çalışmaktır. Her milleti idare eden hükûmetin vazîfesi ise, yalnız o milletin teâlîsini düşünmektir. O halde, bu iki türlü riyaset aynı şahısta birleşirse, bazan ümmetin umûmî menfaati bir milletin husûsî menfaatine fedâ edilmek, bazan da bu milletin hayatına taallûk eden siyasî gâyelerin ümmet mefkûresine fedâ edilme tehlikesi başgösterir.

Sebeplerin ikincisi de, siyasî vicdanın tekâmülü netîcesi olarak, saltanatın tamamıyla millete âid olması ve hiçbir ferdin saltanat hakkına iştirak iddiasında bulunamaması umdelerinin son zamanlarda büyük bir kuvvet kazanmasıdır. Târihin birçok tecrübeleri, sarayların menfaatleriyle milletlerin menfaatlerinin ayrı şeyler olduğunu meydana koydu. Bilhassa, Mütâreke'den sonra, hâin bir hükümdarla onun dâmâdı olan hâin bir sadrâzamın düşmanlara satılıp millet aleyhinde son derece şen'î cinâyetleri irtikâb etmeleri, hep millete âid hakların saray menfaatine gasb edilmesi maksadından ileri geldi. Bu acıklı tecrübeler Türk Milleti'ne gösterdi ki, bundan böyle siyasî mukadderâtını, kendi menfaatinden başka bir şey düşünmeyen bir sarayın eline bırakmak asla câiz değildir. Buna binâen, Türk Milleti, kendine âid olan saltanat hakkını, tamamiyle eline alarak, Teşrî' ve İcrâ sahalarındaki velâyet-i âmmesini vekâlet tarîkıyla yalnız Büyük Millet Meclisi'ne tevdî' etti. Bu suretle millet teşkilâtı husûsî bir mâhiyet aldı.

Millet teşkilâtı böyle husûsî bir hal alınca, ümmet teşkilâtının daha bâriz ve daha şaşaalı bir surette meydana çıkmasına imkân hâsıl oldu. Ümmet teşkilatının başında bulunan ve bütün müslümanların dinî muktedâları [ilk uyacakları örnek] tanılan zâta "Halîfe" namı verilir. Hazreti Peygamber, vefatıyla neticelenen hastalığında namazlarda imâmet vazîfesini îfâya Hazreti Ebûbekir'i tevkîl buyurmuştu. Hilâfet makamı, işte bu imâmet vazifesinden doğdu. Malûmdur ki, İslâmiyet'te beş vakit namaz cemaat

hâlinde edâ edilir. Namazı cemaatle edâ edebilmek için, cemaatin bir imâma iktidâ etmesi [uyması] lâzımdır. Cuma ve bayram namazlarına gelince, bunların yalnız cemaatçe değil, aynı zamanda ümmetçe de edâ edilmesi iktizâ eder. Bundan dolayıdır ki, Cuma ve bayram namazları köy ve mahalle mescidlerinde kılınamaz. Ancak şehirlerin büyük câmilerinde kılınabilir. Bu namazlarda imâmet ve hitâbet vazîfelerini îfâ eden imâm ve hatiplerin de halîfe tarafından husûsî bir berâtla vekâlet almaları şarttır. Bu mecburiyet gösteriyor ki, câmi cemaatleri birer birer husûsî imâma uydukları gibi, bu husûsî imâmların da umûmî ve büyük bir imâma iktidâ etmeleri lâzımdır. Bu suretle, Cuma ve bayram namazları edâ edilirken, bütün İslâm ümmeti, halîfe hazretlerinin umûmî imâmetiyle müttehiden ümmetçe bir ibâdet icrâ eylemiş olurlar. İşte bu sebepten dolayıdır ki, "Hilâfet" müessesesi, "İmâmet-i Kübrâ" tabiriyle tarif olunur. Cuma ve bayram hutbelerinin halîfe hazretlerinin namına okunması ve halîfe mevcut olmadığı zaman Cuma ve bayram namazlarının edâ edilip edilmemesindeki muhtelif yolların mevcudiyeti de gösteriyor ki, halîfenin esas vazîfesi bir imâmet-i kübrâ'dır.

Hazreti Peygamber'in hâl-i hayatında yalnız bir imâm vardı ki, Zât-ı Mübârek'ten ibâretti. İmâmetin bu vahdeti ümmetin ittihadına en vâzıh bir timsaldi. Sonraları mescid ve câmilerle beraber imamlar da çoğaldı. Bu kesret ümmetin vahdetini nazarlardan gizlemeğe bir sebep olabilirdi. Hilâfet makāmının te'sîsiyle, bu mahzurun önüne geçilmiş oldu. "Halîfe", imâm-ı ekber, imamlar imamı demektir. İmamlar çoğaldıktan sonra bunların, cümleten bir imâm-ı ekbere iktidâ etmeleri, ümmetteki vahdeti yine bâriz bir surette meydana çıkardı. O zamandan beri, İslâm ümmeti, kendi varlığını, kendi vahdetini, kendi tesânüdünü bu imâm-ı ekberin yani halîfenin vahdetinde mütecellî [tecellî etmiş] görür. İslâm ümmetinin vahdetine timsal olan bu

makamı, bir milletin husûsî siyasetine bulaştırarak o siyasetin beşerî ve gayr-ı kabil-i ictinâb [kaçınılması mümkün olmayan] hatalarıyla şâibedâr etmek nasıl câiz olabilir?

Selçukîler zamanında Bağdad'da, Kölemenler zamanında Mısır'da, ümmetin riyâsetiyle milletin riyâseti tabiatıyla birbirinden ayrılmıştı. Bu devirlerde halîfe yalnız ümmete âid dinî vazifelerle iştigal ederdi. Velâyet-i âmmeye taallûk eden bütün siyasî işleri de Bağdad'da Selçukî, Mısır'da Kölemen sultanları icrâ ederlerdi. İslâm târihinin gerek diyânet ve gerek siyasetçe en yüksek bulunduğu devirler de ancak bu zamanlardır. Sultan Selîm'in tekrar bu iki makamı birleştirmesinden sonradır ki, Osmanlı İmparatorluğu inhilâle, dinî hayatıyla siyasî hayatı inhitata yüz tuttu. İslâm târihi bu nokta-i nazardan tedkîk edilirse, çok mühim hakîkatler meydana çıkacaktır.

Geçen Cuma günü İslâm âleminin bütün câmi-i şerîflerinde müttehiden icrâ olunan yeni Halîfe Hazretlerinin intihâb merâsimi, bütün müslümanları kalben birleştiren büyük bir bayram oldu. Zira, o gün tamamıyla ümmete âid *bir*[1] imâm-ı ekbere nâil olan İslâm âlemi, mütesânid bir ümmet olduğunu geçmiş zamanlara nisbetle daha kuvvetle hissetti.

Şimdiye kadar, Osmanlı halîfelerinin dinî nezâretleri yalnız siyasî tebaaları arasında bulunan müslümanlara münhasırdı. Başka devletlere tâbi bulunan müslümanlara Osmanlı halîfelerinin dinî nezârette bulunmalarına, onların siyasî metbû'ları olan devletler mâni olurlardı. Zira bu dinî nezârete siyasî emellerin karışmayacağına emîn olamazlardı. Şimdi ise, Halîfe Hazretleri hiçbir devletin husûsî siyasetine merbut bulunmadığından, bütün âlemdeki İslâm müftîleriyle alenen muhabere edebilecektir. Bütün İslâm âlemindeki hatîblere ve imamlara berat vermek

[1] Burada "ve" yazılı ise de, bir dizgi hatası olduğu açıktır; ol sebepten "bir" yazıp düzelttik. (Haz. Notu).

hakkını istimal edebilecektir. Bütün dünyadaki dinî müesseseler üzerindeki nezâret hakkını tatbîk edebilecektir. Müslim ve gayrımüslim hiçbir devlet bu dinî vazîfelerin îfâsına mâni olamayacaktır.

Görülüyor ki, bugünkü Hilâfet makamı eskisinden binlerce defa daha kuvvetlidir. Türkiye Devleti onun başlıca istinadgâhı olmakla beraber, bütün İslâm devletleri ve milletleri de maddeten ve ma'nen ona zahir [destek] olacaklardır. Fakat onun en hakîkî ve en büyük kudret menba'ı, bugün Avrupa'yı da kendine hürmet etmeğe mecbur eden İslâm Dini'nin azametidir.

Hilâfet'e intihâb olunmak [seçilmek] hakkının Âl-i Osman'a hasredilmesi husûsuna gelince, bu da son derece musîbdir. Zira bu muhterem âile, birkaç bin seneden beri Türklüğe, altı yüz seneden beri de hem İslâmiyet'e hem de Türklüğe büyük şanlar kazandırmış, büyük hizmetler îfâ etmiş mübârek bir hânedandır. Bu kaidenin kabulüyle, hem ehliyetle kazanılmış târihî bir hak, sâhipleri elinde îfâ edilmiş hem de intihâb esnâsındaki ihtilâflar ve ihtiraslar asgarî bir hadde indirilmiştir. Hilâfet makamına hem asrî siyasetin esâsı olan halkçılık ve millî saltanat umdeleriyle kabil-i te'lîf ve hem de din sâhasında hakîkî bir İslâm ittihadı vücûda getirmeğe sâlih bir mâhiyet vermeğe muvaffak olan Büyük Millet Meclisi'yle şanlı Reîsi'ne bu cihânşümûl hizmetlerinden dolayı bî-pâyân teşekkürler arz ederiz.

Numero:2

Târihî Celse

Muharriri: Ağaoğlu Ahmed Beğ

Gâzî Mustafa Kemal Paşa Hazretleri Hilâfet-i İslâmiyye'nin târihçesini o kadar vecîz, belîğ ve fasîh bir lisanla ve hakayık-ı târihîyeye tamâmen mutâbık bir tarzda telhîs buyurdu [özetledi] ki, bizim bu hususa dâir söz söylememiz hem fazla ve hem de sönük olacağından, karilerimizi o târihî nutku dikkatle kırâat etmeğe, üzerinde uzun uzun düşünmeğe davet ediyoruz:

Biz yalnız bir noktayı kudretimiz ve ma'lûmâtımız vüs'atinde [çapında] teşrîh etmeğe çalışacağız. Bu nokta da, Hilâfet'in hakîkî menba'larını araştırmaktan ibârettir.

Ma'lûm olduğu veçhile, Araplar İslâmiyet'in zuhûru esnâsında, değil bütün Arapları, hatta bir kısm-ı mühimmini olsun etrafında toplamış bir hükûmete mâlik değildiler. Umûmiyet itibariyle, Arabistan'ın siyasî vaziyeti İslâmiyet'in zuhûru esnâsında şöyle idi: Yemen, Hadramut, Umman kıt'aları ile Irak'ın şark kısmı İranlıların taht-ı idâresinde, Irak'ın garb kısmı, Suriye ve Cezîretü'l-Arab denilen yerler de Bizans İmparatorluğuna tâbi' idi.

Yalnız Arabistan yarımadasının orta kısmında vâki' Hicaz, müstakil idi. Fakat burada da umûmî ve müşterek bir hükûmet teessüs etmiş değildi. Medîne ile Mekke ve Tâif hâricindeki çöllerde yaşayan Araplar aşîret teşkilâtına tâbi' olarak, mütemâdiyen yekdiğeriyle "gazve"de bulunuyorlardı. Mezkûr üç şehirde ise aşîret teşkilâtı bâkî kalmakla

beraber, aşîretleri etrafında toplayan muayyen ve "République oligarchique" yani "Mümtazlar Cumhuriyeti" namı ile ma'lûm olan şekl-i hükûmeti andırır bir idâre teessüs etmişti.

Bu idârenin esası şûrâ idi. Şöyle ki: Meselâ Mekke'de mevcut on kabîlenin reisleri "Dâru'n-Nedve" veyahut "Şûrâ Evi" denilen yere toplanarak bütün umûr ve mesâlih-i âmmeyi [halk hayrına olacak işleri] tesvîye ve tedvîr [düzeltir ve idare] ederlerdi. Fîlhakîka, sırf bir kabîleye âid yahut aynı kabîleye mensup efrâd arasında vâki' olan mesâil, yine o kabîlenin reisi ile meşâyihinden mürekkep meclis hall ü fasl edilirdi. Lâkin bütün kabîlelere müştereken âid olan mes'eleler, mutlak "Dâru'n-Nedve"de şûrâ tarafından bakılıp halledilirdi. Fîlvâkî [gerçekte] bu gibi müşterek mesâil pek mahdûttu ve alelhusus [özellikle] üç nokta etrafında dolaşırdı: Kable'l-İslâm [İslâm öncesi] dahi riâyet olunan menâsik-i haccı icrâ, gazve ve akd-i sulh, senede iki kere icrâ olunan ticâret seferlerini tertîb ve tanzîm. Ma'mâfîh Dârü'n-Nedve ve şûrâda kabîle reisleri arasındaki tefevvuk ve temâyüz rekabeti tâ eskiden beri mevcut olup, bilhassa amcazâde olan iki âile arasında, yani Ümeyye evlâdı ile Hâşim evlâdı arasında, şiddet ve kesret kesb eylemişti. Şöyle ki: Bu iki âile meyânındaki münâzaa ve münâkaşalar kable'l-İslâmda dahi Mekke'de pek mühim ve vahim hâdiselerin zuhûruna sebep olmuştu. Ezcümle pek çok Arap şâirlerini, Arap hatîplerini mülhem eden "Mütetayyibîn" vak'ası gâyet meşhurdur.

Alelumûm [genel olarak] denilebilir ki Mekke'de o zaman teessüs etmiş olan siyasî, idarî ve ictimâî teşkilât, Eski Yunan şehirlerindeki -site(Cité)lerdeki- cumhuriyet teşkilâtını andırıyordu. Nasıl ki Eski Yunanistan'da, hayat-ı ictimâîye mabedler etrafında temerküz etmişti, Mekke'de de hayat ve faaliyet o zaman puthane olan Kâbe etrafında temerküz ediyordu.

Zaten kable'l-İslâm lisanla Kâbe, Arap vahdet-i kavmîyesini temsil eden yegâne iki âmildi. Aşîret teşkilâtının icabı olarak, mütebâki [geriye kalan] her şeyde hayatın her safhasında yekdiğerlerinden ayrılan, mütemâdiyen gazâ eyleyen Araplar arasında yegâne vahdet râbıtası bu iki âmilde temerküz eyliyordu. Hac yani Kâbe'yi ziyâret mevsimi olan dört ay, şuhûru'l-haram [haram aylar] namı ile meşhurdu. Bu nam, o mevsim esnâsında Araplar arasında her nev'i husûmet ve adâvetin, intikam ve mukatelenin ta'tîl olunması münâsebeti ile verilmişti. Bu mevsim esnâsında Arap kabâili yekdiğeri ile görüşür, yekdiğerinden fikir, his ve zevk gibi sâhalarda iktibâsâtta [alıntılarda] bulunur, şâirler, hatîpler münazaraya, müşâareye [karşılıklı şiir yarışına] girişirler, Muallakāt-ı Seb'a gibi âsâr-ı bedîa îcad olunur. "Sûku'l-Ukâz" namı ile meşhur meşherler, pazarlar vücûda getirilir, hülasa, hayatın bütün sâir şüûnunda [hâdiselerinde/gerçekliklerinde/olgularında] ayrılan, yekdiğeri ile husûmet eden Araplar, vahdetlerini bu mabed ve lisan etrafında duymağa başlarlar.

İşte bu duygu sâyesindedir ki ara sıra müşterek tehlikelerde, meselâ hâricî istilaların tehdîd ettiği zamanlarda Arap kabîleleri, Arap şehirleri birleşip yeniden düşmana karşı koymak fazîletini de gösterirler, o zamanlara mahsûs olmak ve tehlike bertaraf olunca yine eski husûmet âdetlerine avdet eylemek üzere Arap kabîleleri bir nevi "Confédération des républiques", "Cemâhir-i Müttefika" [Müttefik Cumhurlar] teşkil ederler. Bunlardan en meşhuru olmak üzere, Hazret-i Risâletpenâh üzerine de derin bir te'sîr icrâ etmiş olan "Ashâb-ı Fîl" hâdisesi zamanında teşekkül etmiş bulunan konfederasyonu zikredebiliriz.

İşte gâyet muhtasar ve mücmel olarak kable'l-İslâm Arap teşkilât-ı siyâsîyesi! Bu teşkilât pek kadîmdi ve hatta onun mebde'ine âid hiçbir yerde müsbit [tesbit edilmiş] bir malûmata destres olmak imkânı yoktur.

İslâmiyet zuhûr edince, bilhassa hicret-i kübrâ[?]dan sonra Medîne'de bir hükûmet ve bir devlet-i İslâmiyye kurulunca, Hazret-i Risâletpenah tabiatıyla bu hükûmet ve devletin başına geçti. Lakin an'anât-ı millîyeyi muhafaza ederek hiçbir zaman ve hiçbir vecih ile şûrâ esasına dokunmadı. Bilakis bu esas, akıl ve hikmete en muvâfık olduğundan, âyât-ı Rabbânî ile te'yîd ettiği gibi, Risâletpenah Efendimiz ömrünün nihâyetine kadar ona riâyet buyurdular. Şöyle ki ashâb-ı kibâr [sahabenin büyükleri] ile müşâvere esnâsında, Hazret-i Ebûbekir ile Hazret-i Ömer'in re'ylerinin [görüşlerinin] Risâletpenah Efendimizin re'ylerine tefevvuk [üstünlük] ettiği kesretle vâki' olmuştur.

Çünkü elimizde, en müsbit, en mukaddes vesîka olan Kur'ân-ı Kerîm'de müşâvere, şûrâ mükerreren emr olunduğu halde, şekl-i hükûmet hakkında tek bir âyet mevcut değildir. Yegâne âyet, ma'lûm olan *"Atî'ullāhe..."*[2] *"Allah'a, peygambere ve sizden olan emir sâhiplerine itâat ediniz"* meâlindeki emr-i celîlden ibârettir ki, bu da, alelumûm mesâlih-i âmmeyi tedvîrle [halkın işlerini yönetmekle] mükellef olan her hangi sâhib-i emre [hükümdara/resmî görevliye] itâat vücûbunu ifâde eder; şekil ve esas-ı hükûmete temas etmez.

Binâenaleyh Risâletpenah Efendimizin de emr olunan şûrâ esasına riâyet ederek istinâd ettiği düstûr, *"Dünya işlerini siz daha iyi bilirsiniz"* emr-i münîfinden [yüce emrinden] ibâretti.

Hazret-i Risâletpenah'ın rıhletlerinden [âhirete göçmelerinden] o eski eyyâm-ı cehâlet ve hatta aşîret temâyülâtı uyanmağa başladı. Evvela Medînelilerden ibâret olan Ensârla, Mekkelilerden ibâret bulunan Muhacirler ve bilahare de Benî Ümeyye ile Benî Hâşim arasındaki eski rekabet, eski münâzaa başkaldırdı.

---

[2] Nisâ, 59. (Haz. Notu)